

novalniku, torej »lakta«, »laktu« itd., v množini »lakti«. Te oblike, ki so po zgodovinskem razvoju upravičene, so se v pisavi dobro udomačile; zato jih je v svoj slovar sprejel tudi Slovenski pravopis. V dvojini in množini pozna knjižni jezik tudi oblike ženskega spola s soglasniško skupino »ht«, ki so prav tako razvojno in po ljudski rabi upravičene: lahti, lahtem, z lahtmi, dve lahti, tri lahti platna.

Pri pridevnikih »podlahten« in »nadlahten« pa pri samostalnikih »podlahtnica« in »nadlahtnica« za analogijo, ki bi bila nadomestila skupino »ht« s »kt«, ni bilo osnove. Zato so samo oblike s »ht« v knjižnem jeziku pravilne.

Ioan Tominec

RABIM — POTREBUJEM

Naše slovnice in pravopis natančno ločijo gornja dva glagola, ker ima vsak drugačen pomen. Rabim tisto stvar, ki jo že imam, jo torej uporabljam, jo imam v rabi; stvari pa, ki je še nimam, ne morem rabiti, marveč jo le potrebujem, jo želim šele dobiti. Zato je napačen stavek: ne rabimo delavcev in zato pojdite. Očitno so delavci prišli vprašat, ali imajo kaj dela zanje, zato jim je mogoče odgovoriti le, da jih še ne potrebujemo ali pa jih ne potrebujemo več. Rabiti pa delavca sploh ne morem, saj rabim le sredstva, ne pa oseb.

Fr. Jesenovec

Ocene in poročila

ZANIMIVE BESEDE IN DRUGE REČI

Prof. ing. Alb. Struna, pisec knjige *Vodni pogoni na Slovenskem* (Ljubljana 1955), v oklepaju dostavlja, da je to »gradivo za zgodovino«. Ne mislim ocenjevati knjige, poudaril bi pa takoj na začetku, da redko katera knjiga prinaša toliko koristnega tudi za šolo, zlasti srednjo in strokovno, kot pričujoča, tako za zemljepisno-gospodarski, zgodovinski pa tudi jezikovni in slovstveni pouk. Knjiga govori o najraznovrstnejši uporabi vode v mlinski, papirni, tekstilni, lesni, železarski obrti in industriji, pa tudi v rudarstvu in fužinarstvu. Opise in razne zgodovinske podatke ponazarja nič manj ko 360 slik, risb in načrtov, povrhu pa še zemljevid vodnih koles na Slovenskem za leta okoli 1900.

Pri obravnavanju slovstva naleti strokovni učitelj slovenščine mnogokrat na različne krajevne spomine na to ali ono obrtno dejavnost v kakem kraju, na kratke opise dela in naprav, o katerih pa zvečine sam nima nobene jasne predstave in jih zato tudi učencem ne more razložiti. V Strunovi knjigi bo našel obilo razlage in slik. Opozarjam samo na dva primera iz slovenskega slovstva, na Vodnikovo pesem Jeklenice in Župančičevo Žebljarsko. V pričujoči knjigi dobi učitelj natančen opis bohinjkega železarstva s starimi slikami vred; tudi Kropa in njeni kovači so v njej lepo orisani in naslikani. Ni je skoraj strani v knjigi, ki ne bi mogla služiti pozitivni pouka v šoli.

Najbolj me je pa v knjigi pritegnilo izredno bogastvo besednega zaklada iz gori naštetih obrtnih in industrijskih panog. Prof. Struna je s čebeljo pridnostjo zbral iz starih virov in ljudstva lepe domače izraze, ki so šli že skoraj v pozabo. Ob živem opisu in sliki so izrazi zopet oživel. Posebej naj opozorim samo na bogato bero starih slovenskih besed v Mlinskem redu iz leta 1814, ki ga je pisatelj v knjigi priobčil (str. 303—307), n. pr. kolesa, pavci (= palci), gnala, kamni, mikec, vreče, sita, mere; vodotoč, korita, raki, vtok, iztok, jez, zat(v)ornica, odjemavnik, závora, pretok, vodna graja ali ježa, vodni tek; kamniško klepanje, vršnják, spodnják, sitova proširnost; mleti, žrniti, trgati, tretí (vse pri mletju!) itd., itd.

Izrazi mlinske obrti, najrazličnejših vodnih koles in z njimi zvezanih gnal in njih delov so skoraj brez izjeme slovenski. To dokazuje veliko starost njih nastanka oziroma predmetov, ki se z njimi imenujejo. Predmeti in besede so morale nastati že pred prvo nemško kolonizacijo, torej v glavnem še v prvem tisočletju. Potrebna bi bila nadrobnejša analiza teh besed, ker bi se tako dala dognati vsaj relativna kronologija nastanka predmetov. Novejše izboljšave teh naprav pa že nosijo nemška imena (pajtel).

Ponekod je pisec moral, zlasti tam, kjer je imel samo nemške vire na razpolago, ta ali oni izraz posloveniti tudi sam. To se mu je skoraj v celoti posrečilo. Ni mi pa jasno, zakaj je za nemško walken in izpeljanke napravil slovenski *valjkati* (sukno), *valjkalnica*, *valjkanje* itd., ko na str. 63 pravilno navaja češ. *valchování*. Pleteršnik (II, 746) navaja *valha* za die Walke, *valhar* za der Walker in *valhati* za nem. walken; zraven stoji opomba: prim. kor.-nem. *walche*. Češka *valcha* in slovenska *valha* kažeta, da sta obe izposojeni iz stare bavarsčine, kjer se je *ch* izgovarjal kot slovenski *h* v hod, pihati itd. Slovenci in Čehi so ta starobavarski glas pravilno substituirali s *h* (*ch*). Beseda je morala biti izposojena tudi že pred okoli tisoč leti. Takrat so se najbrž naši in češki predniki od Bavarcev začeli učiti izdelovanja sukna in so z novim načinom dela prevzeli tudi novo besedo. V slovenščini ni nobenega razloga, da bi to besedo danes preganjali in uporabljali po nekakšni ljudski etimologiji narejeno *valjkati*, *valjkanje*, *valjkalen* ipd. Z *valji* ali *valjki* ta način dela ni imel nobenega opravka. Sukno se je *gnetlo* v nekakšnih stopah. Prej bi torej lahko rekli *gnetilnica*, *gnesti -em*, *gnetilen -lna -o* ali *stope* ipd., pa ni potrebno. Naj bo: *valhati -am*, *valha -e, ž*, *valhalo -a, s*, *valhalen -lna -o*, *valhalnica -e, ž* ipd. — Sloven. *plavž* ni morda iz nem. Blau-ofen ali Plaaofen (če ni tu pomota za Plau- ali Plae-ofen), marveč iz blaehaus ali plaehaus »Schmelzhütte«, kakor navaja že Pleteršnik. — Mimogrede naj omenim še, da se roditelj krajevnega imena Gradac v Beli Krajini pravilno glasi *Gradca*, daj. *Gradcu*, ne pa *Gradaca*. To je papirnata sklanjatev.

R. Kolarič

PRVA DVA ZVEZKA KONDORJA

Mladinska knjiga je prevzela nelahko, a hvaležno nalogo, da bo izdajala v knjižnici *Kondor* izbrana dela iz domače in svetovne književnosti. Podobne izdaje imajo pri nas že lepo tradicijo vse od Janežičevega *Cvetja iz domačih in tujih logov* preko vseh mogočih »knjižnic«, »bibliotek«, »klasičnih del« in »zbirke« pa do mohorskega *Cvetja*, Merkurjeve *Male knjižnice* in obširno zasnovanega *Klasja* pri Državni založbi. Urednik Kondorja, profesor Uroš Kraigher, je ob programu, kolikor je objavljenega, prostodušno izjavil, da mu je izbor narekovala potreba, ki jo je zlasti čutili v šoli pri obveznem branju, in da je dal med prva na program dela, ki so bila tako rekoč že pripravljena. Čeprav zveni tako načelo na prvi pogled nekam utilitarno in komercialno, se mi vendar zdi za pospešeno praktično delo edino pametno.

Bevkov *Kaplan Martin Čedermac*¹ se je z vso upravičenostjo po tematiki in obdelavi že pred vojno uvrstil med domača klasična dela. Pet preprosto jasnih poglavij iz naše narodnostne problematike na zahodu še danes učinkuje aktualno, čeprav je bila medtem zaradi popravljene meje že nekatera rana zaceljena in je nacionalno vprašanje manj v ospredju, kakor je bilo ob času najhujših krivic pred zadnjo vojno, ko se je Bevk z glasno umetniško obtožbo postavil na čelo borcem za naše jezikovne in narodnostne pravice v zamejstvu. Delo je izrazito težno, problemsko, od tod toliko monologov in dialogov. Pokrajina komaj kaj zaživi pred nami. Avtorju se za nalogo, ki si jo je bil zastavil, ni zdela potrebna. Odtegovala bi ga bila od osrednje teme, ki ga je podžigala k delu, da tako rekoč vsa knjiga izzveni kot avtobiografska izpoved. Vse je osvetljeno skozi prizmo nazorov in čustev Martina Čedermaca, zato zaman iščemo v knjigi zunanje resničnosti, zunanjega realizma. Nravi in strasti Beneških Slovencev so prikazane zgolj z enega ime-novalca: narodnostna zavednost. To je stožer, ki se okrog njega vse vrtil in razvija. Tako je Kaplan Martin Čedermac šolsko zgleden primer premočrtne preproste zgodbe, ki se ne boji niti romantičnih naključij, samo da je osnovna